

Година X.

София. Октомври 1938 г.

Книга 8 (98)

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Айдушко либе, Чорбаджи Спиро и Жетваритъ — Вѣнко Марковски
2. Битоля и възраждането ѝ чрезъ народностно образование —
Ср. П. Петровъ
3. Българскитѣ училища въ Одринъ — Лазаръ Димитровъ
4. Какъ превзехме единствената черка „Св. Пророкъ Илия“ въ гр. Дой-
ранъ отъ гъркоманитѣ — икономъ Гр. п. Димитровъ
5. Михаилъ Чаковъ
6. Участието ми въ Илинденското възстание — М. Чаковъ
7. Тодоръ Станковъ — Н. Коларовъ, свещ. Юрд. Ангеловъ
8. Изъ нескончаемитѣ страдания на Македонския българинъ
9. Моята дейностъ въ Битолското поле и въ Морихово — Никола Пе-
тровъ Русински
10. Бележки върху „Споменитѣ на Алексо Стефановъ“ — Г. п. Хр-въ
11. Положението

Sommaire:

1. Poésies en patois macédonien: La bien-aimée du haïdouk, le tchorbadji
Spiro et les moissonneurs par Vénko Markovsky
2. La ville de Bitolia (Monastir) et sa renaissance par l'instruction populaire
par Sr. P. Pétrouff
3. Les écoles bulgares à Andrinople par Lazar Dimitroff
4. Comment nous avons enlevé aux grécisants de Doïran l'unique église
„Saint-Élie“ de cette ville par l'ancien Président de la Communauté
Ecclésiastique Bulgare à Doïran — l'archiprêtre Gr. P. Dimitroff
5. Mikhaïl Tchakoff
6. La part prise par moi à l'insurrection d'Ilidène par M. Tchakoff
7. Théodore Stankoff par N. Kolaroff et le prêtre Iordan Anghéloff
8. Le Calvaire des Bulgares réfugiés de Macédoine
9. Mon activité dans la plaine de Bitolia (Monastir) et dans la région de
Morihofo par Nicolas Pétrouff Roussinski
10. Quelques remarques sur les „Souvenirs d'Alexo Stéphanoff“ par G. p. Chr-ff
11. La situation.

ДАР
ОТ НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
София

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“ № 5, телеф. 2-19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 12 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народ. Просвѣщение съ окржнo № 40,350 отъ 28. XI. 1933 г.

ILLUSTRATION „ILINDEN“ Rédaction et administration: rue „Pirot“ 5. — Sofia, Bulgarie.

Айдушко либе^{*)}

— Прощавай, либе, еленъ-Еленко,
утре ке търгнамъ в' гори предъ зори,
не можамя либе, църнъ да църнѣамъ,
ни в' машка младосъ робъ да робуамъ!

Ако ти, либе, грѣшка прегрѣшифъ,
не реди, леле, клетви проклети,
ни млада в' младос вени по мене —
Друга ке найдешъ лика-прилика.

Се живо, либе, пушка фанало,
старо и младо на ношъ станало;
ни в' земня църна мъртви мъртвѣатъ,
ни в' роупство срамно живи живѣатъ!

Юнаци буйни в' гора свѣтнале,
за народъ на ношъ ене летнале;
на рамо носатъ глави пѣргави.
а в' гради сърце пламень пламнало!

Срѣдъ нифъ ке бидамъ, Еленъ-Еленко,
очи ке пълнамъ в' младосъ отъ радосъ,
сърце ке топамъ машко-юнашко,
ке носамъ, леле, пушка-айдушка! —

— Не зборуй, либе, изгоръ-изгоро,
търгна ли — търгамъ и я со тебе.
Не ке те, либе, в' борба посрамамъ:
в' юнашко време сумъ се родила!

Проклетъ ме куршумъ, либе, не фака,
две глави носамъ, леле, на рамо,
две сърца биатъ в' гради ракети:
едно за народъ, друго за тебе!

Чорбаджи Спиро

— А що ми ти, кардашъ Спиро, лице потемнѣло,
потемнѣло, чорбаджио, дури огърдѣло?
Руба имашъ, пари — вѣкотъ, жена — сынъ сея,
а далъ Господъ народъ-къоле в' яремъ вѣчно трае.

Дали болесъ — скришна треска, те на нога суши?
Дали споменъ — рана жива, те отъ зори души?
Дали мисли — огинъ силни, те на животъ пиатъ?
Ели майки — църни гламни, суви клетви виатъ?

Църква одишъ — свѣки палишъ, грѣ' ли тежкоъ стори?
Ропски служишъ — цара фалишъ, лошъ ли врагъ те мори?
Медъ и масло дѣлникъ, празникъ, пуста душа ранишъ,
а отъ полнокъ гости — змии ф' царска кука канишъ!

А що ми ти, кардашъ Спиро, лице потемнѣло,
потемнѣло, чорбаджио, дури огърдѣло?
Мѣсто ф' китка росна, леле, сега да се смѣе —
тоа горко, попарено, в' мака силна тлѣе!

— Да ти кажамъ, момче младо, з'ощо потемнѣло,
потемнѣло, младо юнаку, дури огърдѣло;
мѣсто цвѣтъ да цвѣти, леле, в' радосъ да се топи,
з'ощо така тоа, море, бѣргу вѣкъ ке склопи!

Нити болесъ — скришна треска, ме на нога суши,
нити споменъ — рана жива, ме отъ зори души,
нити мисли — огинъ силни, ме на животъ пиатъ,
нити майки — църни гламни, суви клетви виатъ.

Туку, море, осойница ми на сърце лежи,
туку, море, страшна крепа ми надъ глава тежи. . .
Я погледай, младо юнаку: земня у кърфъ плива,
а лутъ народъ денье-ноке наши глави свива. . .

Жетваритъ

Срѣдъ юлска жегъ, отъ темни зори
на припекъ — нива превиле, гърбъ,
а сынъ — огинъ надъ земня гори
и свѣтка змиа — наточенъ сърпъ!

Ни парче рубъ на машка снага,
на лично лице ни капка кърфъ,
на страдна душа се свила тага,
а буйна младосъ я заялъ църфъ!

На изгоръ — нива по цѣлъ день жниатъ
и пѣсни пѣатъ на таженъ гласъ;
а зоврѣлъ мозокъ, салъ оцетъ пиатъ,
и гладъ ги свива надъ буенъ класъ. . .

А сынъ — огинъ до рана гори,
се топи камень подъ силенъ пекъ.
А нигде сѣнка; отъ темни зори
салъ тиа стоатъ срѣдъ вивнатъ вѣкъ. . .

Потъ върне врѣла отъ бледи чела,
и пука кожа на ропски гърбъ
со гладъ се боратъ, за корка горатъ,
край алтанъ — жито и змиа — сърпъ! . .
И в' борба страшна цѣлъ народъ врие,
ей фърла яремъ наеженъ робъ,
а сърце машко на колешъ бие
и редъ свой чека предъ зинатъ гробъ!

И нѣма веке отъ темни зори
срѣдъ юлска жегъ да свиватъ гърбъ;
и нѣма веке гладъ да ги мори
край алтанъ — жито и змиа — сърпъ. . .
А сынъ — огинъ на припекъ — нива
ке кърши снага надъ буенъ класъ,
ке свѣтатъ очи отъ радосъ жива,
ке пѣе народъ на весель гласъ. . .

^{*)} Изъ новата стихотворна сбирка „Огинотъ“ на нашия младо поетъ Вѣнко Марковски.

Битоля и възраждането ѝ чрез народностно образование

Битоля съ столѣтия бѣше вторъ по голѣмина и по значение градъ въ Македония подиръ Солунъ.

Като обикръгъ (интерландъ) на градъ Битоля служеше половината почти Македония и цѣла Албания, освенъ Косово поле.

Поради търговията и зарадъ наука чрезъ български училища Битоля съ десетки години гъмжеше отъ множество посетители българи отъ Охридско, Рѣсенско, Прилепско, Мориховско, Леринско, Кайлярско, Костурско, Корчанско, а твърде често и отъ българи отъ Солунско и Селфичко. Обликътъ на градъ Битоля съ стотини години бѣше български, безъ да му побъркатъ меншествата въ него власи (гъркомани), евреи, албанци, турци

ученъ Вукъ Караджичъ прѣди 116 год., доказа че езикътъ на славянитѣ въ Македония е български, чрезъ събранитѣ отъ самия него пѣсни и други умотворения отъ Македония. Другъ сръбски ученъ, Стефанъ Верковичъ, въ 1860 година издаде голѣма сборка отъ български народни пѣсни, тоже събрани отъ него въ Македония. Великиятъ ученъ духовникъ — хърватинъ — Иосифъ Щросмаеръ прѣзъ 1860 година подпомогналъ морално и материално братя Миладинови да издадатъ сборникъ отъ народни български пѣсни — събрани въ Македония. Съчиненията на Кирилъ Пейчиновичъ (отъ с. Теарци Тетовско) и на Йоакимъ Кърчовски издадени сж на български езикъ — македонско наречие — преди 1817—1819 години.

Учителитѣ въ Битолската българска мъжка класическа гимназия въ надвечерието на Илинденското възстание (уч. 1902/1903 г.)

и случайни гърци. Пазарниятъ езикъ въ Битоля винаги е билъ (вѣрвамъ и сега да е) български.

Близки и далечни на Македония народи и държави (чрезъ устата и перото на учени светотатци) набедяватъ чисто българското ѝ население, че е гръцко, сръбско, или албанско. Последниятъ абсурдъ е изказанъ отъ единъ високоученъ италиански естественикъ въ Болонския университетъ, Балдичи, въ едно голѣмо политико-обществено съчинение, — издадено съ политическа целъ. Като не се спиратъ на езика, на носията, на нравитѣ, обичаитѣ и на всички характерни черти на българитѣ въ Македония, подобни „учени“, повтарятъ до втрѣсване баналното, че въ Македония никой не се е наричалъ българинъ, прѣди да се основе Българската Екзархия, а цѣлъ свѣтъ знае, че българи отъ всички краища — включително и отъ Македония, — създадоха и основаха Българската Екзархия, че и преди нейното създаване въ Македония сж се откривали български училища. Сръбскиятъ

Отлѣво на дѣсно седнали сж: г. г. Климентъ Бояджиевъ (отъ Охридъ), Емануилъ Ляпчевъ (Екши-Су), Наумъ Темчевъ (отъ Костурско), Константинъ Стояновъ (отъ с. Пѣшошница, Леринско), Лазаръ Цуневъ (отъ Гевгелийско) и секретаръ на гимназията Стефанъ Зографовъ (отъ Прилепъ). Прави сж: Димитраковъ (отъ Крива Паланка), Атанасъ Ярановъ (отъ Кукушъ), Кръстю Мисирковъ (отъ Енидже-Вардарско), Панче х. Здравевъ (отъ Прилепъ) и Антонъ Димитровъ (отъ Порой). (Лицата, чиито имена сж съ черни букви сж вече покойници). Отъ групата учители липсва само Параскевъ (Пѣшо) Цвѣтковъ (отъ Плѣвентъ), свидна жертва за свободата на Македония, трагично, но славно загиналъ съ 14 свои четници срѣдъ пламъцитѣ на с. Могила (Битолско) въ неравна борба съ турския аскеръ.

Въ Битоля, за първъ пѣтъ българско училище се е открило прѣзъ 1865/6 учебна година съ издръжка отъ мѣстното население. Това нѣщо ясно се вижда отъ следното писмо, което даваме дословно:

УПРАВЛЕНИЕ НА

IV кл. Училище въ Битоля

15/IV 1889 год.

№ 109.

Препишъ

„До г-на Д. В. Храновъ

Дѣловодителъ при Св. Екзархия
въ Цариградъ“

Г-нъ Дѣловодителю,

„Въ отговоръ на № 623 отъ 29 мартъ и въ допълнение на 84 отъ . . . и пр. Ви донасямъ:

1) Българско училище въ гр. Битоля за първъ пѣтъ се е отворило прѣзъ учебната 1865/6 година.

Отварянето е станало единствено по инициативата на г-нъ В. Манчевъ, който е билъ първъ бѣлг. учителъ. За да отвори бѣлг. училище г-нъ В. Манчевъ се е възползувалъ отъ съдействието

на нѣкои влиятелни паши въ града, въ кѣшитѣ на които е билъ частенъ учитель. Прочее новоотвореното бѣлг. училище не е могло дълго врѣме да просъществува: тогавашниятъ грѣцки митрополитъ Партений възстаналъ противъ това училище и успѣлъ да го затвори, а г-нъ Манчевъ — споредъ едни, билъ изпратенъ на заточение въ Батумъ, а споредъ други, просто избѣгалъ отъ Битоля. В. Манчевъ е родомъ отъ гр. Свищовъ, притежавалъ е срдѣно образование, а *платка за учителствуването си е получавалъ отъ родителитѣ на дѣцата, които сж се учили въ отвореното отъ него училище.*

2) Следъ заминаването отъ Битоля на г-нъ В. Манчевъ, тукашнитѣ бѣлгари, които се ръководили отъ Д. Робевъ и Д-ръ Мишайковъ поискали отъ честното ни правителство да имъ позволи да си отворятъ пакъ бѣлгарско училище. Грѣцкиятъ митрополитъ протестиралъ, но когато честното ни правителство му заявило, че законнитѣ желанія на бѣлгаритѣ — да се учатъ на родния си езикъ, трѣбва да се удовлетворятъ, той отстъпилъ и се позволило на бѣлгаритѣ да си иматъ единъ бѣлгарски учитель при грѣцкото училище; на този бѣлгарски учитель изпърво се плащало отъ грѣцката митрополия, но когато следъ малко бѣлгаритѣ успѣли да взематъ една построена отъ тѣхъ черква — Св. Недѣля — то на учителя се плащало и училището се е поддържало отъ приходитѣ на тази черква. За учитель презъ това врѣме е билъ назначенъ въ бѣлгарското училище Константинъ Жинзифовъ, който учителствувалъ въ продължение на

двѣ години. К. Жинзифовъ притежавалъ срдѣно образование. По произхождение той е билъ отъ Велесъ. Следъ Жинзифовъ — въ продължение на двѣ години учителствувалъ въ Битолското бѣлгарско училище Д. Македонски. Врѣмето на Д. Македонски въ Битоля се е отличавало съ най-жестоки гонения противъ бѣлгарското училище и црква. Въ гонението е вземало участие, освѣнъ грѣцкия Бит. владика и цѣлото грѣкоманско население въ Битоля; тѣй напримѣръ — произнасяло се е ана-тема на бѣлгаритѣ, забранявало се е на грѣкоманитѣ да търгуватъ съ бѣлгарски търговци, хвърляли сж мърсотии въ бѣлгарското училище, бѣлгаритѣ се заплашвали съ затворъ, глоба, разбойници и пр.

Управитель, подписалъ *К. Стателовъ.*

Всѣки уменъ и чувствителенъ бѣлгаринъ трѣбва да се трогне и въодушеви отъ духа и съзнането на родолюбивитѣ и добри Битолски бѣлгари отъ прѣди 75 години и на висока почитъ трѣбва да държи светата паметъ на тогавашнитѣ бѣлгарски просвѣтители: В. Манчевъ, К. Жинзифовъ и Д. Македонски, както и на неустрашимитѣ народни водители: Д. Робевъ, д-ръ Мишайковъ и на много други битолчани не забелѣзани въ горното писмо.

Пада се на Битол. Благотворително Братство въ София да опредѣли юбилейни дни за първото бѣлг. училище въ Битоля и за възродителитѣ на Битоля.

Ср. П. Петровъ

Бѣлгарскитѣ училища въ Одринъ

За потвърждаване на мисълта ми, че бѣлгарскитѣ училища въ Одринъ се ползуваха съ голѣмъ престижъ, намирамъ за умѣстно да приведа единъ, колкото скромнъ, толкова отъ голѣмо значение, фактъ. Следъ дохаждането на Петъръ Васковъ за преподавателъ въ мъжката гимназия, учителитѣ при гимназията взеха инициативата да дадатъ представление съ благотворителна целъ въ съдействие на учителитѣ отъ другитѣ бѣлгарски училища въ града подъ ръководството на Васкова. Пиесата бѣше „Тлъстото кокалче“ отъ Островски и се даде въ „Моарифа“ — така се наричаше помѣщенieto въ града построено отъ държавата. Посетено бѣше многолюдно и отъ най-отбраното гражданство отъ всички народности, турски офицери и европейски консули. Пиесата бѣше изнесена съ такъвъ успѣхъ, че актьоритѣ бѣха посрещани и изпращани съ силни ръкоплескания и овации. Това бѣше единъ знаменателенъ моментъ, единъ голѣмъ празникъ на бѣлгарското колтурно просвѣтно дѣло, което издигна престижа на гимназиитѣ и на бѣлгарското име нѣколко степени по-високо отъ оная височина, на която тѣ бѣха издигнати до тогава. Дълго време се коментираше отъ гражданството това представление и настояваше да се повтори. Но това не можа да стане, поради сложеността му и поради нѣмане свободно време. Въобще бѣлгарското учебно дѣло крачеше бързо напредъ и се издигаше все по-високо и по-високо въ очитѣ на гражданството безъ разлика на народностъ. Когато ученицитѣ въ стройни редове и въ униформа отиваха на разходка или по редъ въ махаленскитѣ бѣлгарски черкви въ недѣля и на по-голѣми празници заедно съ учителитѣ си, всѣко бѣлгарско срдѣце

се преизпълняше отъ рапостъ, умиление и гордостъ. Така се силѣше и будѣше народния духъ.

Тѣзи свещени храмове на просвѣтата всѣка година пушаха между народа по нѣколко десетки интелигентни сили, които съ жаръ се предаваха въ служба на народа: прѣскаха мѣглитѣ на невежеството, напластени съ вѣкове предъ мрачното политическо и духовно робство подъ заклетѣ и силни врагове; будѣха народното съзнание и възплеменаваха народния духъ, сочейки му и пжтищата, по които трѣбваше да върви, за да сломи робскитѣ вериги.

Намирамъ, че не ще бжде безинтересно тукъ да кажа нѣколко думи за женското благотворително дружество, председателствувано отъ г-жа М. Матеева, съпруга на търговския агентъ г. П. Матеевъ. То имаше пълното съдействие на всички учителки и учители при бѣлгарскитѣ училища въ града, както и на дами отъ по-виднитѣ бѣлгарски семейства. То добиваше срдѣства отъ членски вноски, забави и честитки по имени дни. Честиткитѣ имаха голѣмо значение, морално и народностно. По тоя начинъ интелигенция и народъ се опознаваха и сдушваха.

За революционната организация бѣше отъ твърде голѣмо значение *отношението и гледищата на нашата митрополия въ лицето на управляващия тази Митрополия архимандритъ Софроний и на Бѣлгарското търговско агентство начело съ своя титулярнъ агентъ Петъръ Матеевъ.* Затова намирамъ, че е нужно, макаръ и бегло, да изтъкна поведението на тия две върховни бѣлгарски учреждения въ града спрямо организацията.

Първите три години от моето пребиваване в Одрин отношенията на управляващия Митрополията архимандрит Софроний към ръководните лица на организацията бяха поносими но подире се влошиха. Причините да се държи сравнително добре Софроний към нас на първо време се дължеха на следните две обстоятелства: а) на ожесточената борба, която заварих да се води срещу Софроний от недоволни граждани българи начело с активния първенец Димитър Гължовъ, и б) на влиянието, което указваше върху Софроний вилаетския български инспектор Георги Фотевъ с своята тактичност и съобразителност, както и на старшия писар на Митрополията свещеник Никола Чипевъ — и двамата съчувственици и членове на организацията. Под влиянието на споменатите чиновници при Митрополията Софроний доброволно внесе в комитетската каса, както споменах на друго място в спомените ми, една значителна сума.

* * *

Считам за умътно и не без значение да кажа и колко думи и за това, *как се гледаше на революционното дело от страна на Българското търговско агентство в Одрин и какви бяха отношенията към революционните дейци.* Веднага тръбва да заявя, че от това българско учреждение се гледаше с пълни симпатии към делото и с голямо внимание към работниците — ръ-

ководители на това дело. Тогава титуляръ търговски агентъ бѣше Петъръ Матеевъ, човѣкъ с европейска култура, тактиченъ и родолюбивъ. Ползуваше се съ общъ и уважение отъ страна на българското население и съ авторитетъ предъ властъ и консулския корпусъ. Винаги готовъ за подкрепа въ трудни минути за организацията. Особено благосклоненъ бѣше къмъ Панайотъ Мановъ, жененъ за швейцарка, който често посещаваше агентството и бѣше любезно приеманъ.

* * *

Ще свърша бележитъ си съ едно съвсемъ кратко обобщение. Началото на революционната организация в Одринския вилаетъ се поставя презъ 1896 г. Въ продължение на петъ години до 1900/1901 г. непрекъснато се работи най-усилено.

За извършеното презъ това време въ подготовката, разширението и закрепването на организацията може да се сѣди отъ факта, че само следъ година и половина се обяви въ Одринско въстание малко по-късно отъ Илинденското въ Македония, а именно на Преображение (6 августъ 1903 г. ст. ст.), и затова се нарече Преображенско въстание. Това въстание, ако не по размѣри, то по организация, дисциплина и бойна мощъ не стои подолу отъ въстанието въ Македония. Съ тѣзи нѣколко обобщителни думи свършвамъ бележитъ си.

Пловдивъ, 1938 г.

Лазаръ Димитровъ.

Какъ превзехме единствената черква „Св. Пророкъ Илия“ въ гр. Дойранъ отъ гъркоманитѣ

Градъ Дойранъ съ гр. Кукушъ и околитѣ имъ съставляваха отдѣлна Епископия, подчинена на Солунската грѣцка митрополия, съ седалище гр. Дойранъ, населенъ съ 400 кжши българи и 1500 кжши турци. Въ този градъ е билъ построенъ презъ 40-тѣ години на миналото столѣтие единъ великолепенъ храмъ отъ благочестивитѣ християни въ града и околията и посветенъ на „Св. Пр. Илия“. До църковната борба между гърци и българи въ този градъ населението признавало, както навсѣкжде другаде въ Македония, грѣцката патриаршия.

Съ учредяването на Св. Екзархия изпратенъ билъ въ Дойранъ, зависящъ отъ патриаршията българинътъ, Нишавский Епископъ Партений, презъ времето на когото черквата била снабдена съ черк. славянски книги и службата се извършвала на славяно-български. Но, щомъ епископъ Партений презъ 1875 год. билъ замѣстенъ въ Дойранъ съ другъ владика, грѣкъ по народностъ, последния изхвърлилъ славяно-бълг. езикъ отъ службата и обсебилъ черквата. Имало родолюбиви българи тамъ тогава, които повели борбата да се чете слав. езикъ въ черквата, обаче владиката отхвърлилъ искането имъ, като заплашвалъ даже съ затворъ и арести всички онѣзи българи — граждани въ Дойранъ, които биха се осмѣлили да искатъ това. Едвамъ презъ 1878/79 год. българитѣ, въ голѣмото си болшинство, около 300 — 350 к. отхвърлили ведомството на грѣцката патриаршия и образували отдѣлна самостоятелна Българ. църк. община признаваща духовното ведомство на Св. Екзархия и почнали явна борба за черквата „Св. Илия“ съ грѣцкия владика, подъ ведомството на когото останали сж въ града не повече отъ около 50 — 60 кжши.

Борбата на Дойранчани е била упорита и дълга цѣли 10 години и, като видѣли най-после, че властѣта не имъ позволява да се черкуватъ въ църквата, българитѣ временно се отдѣлили презъ 1887/88 год. въ една частна кжша, близо до езерото, като сж построили отдѣленъ параклисъ — черква, посветенъ ва Св. Кирилъ и Методий, където извършвали требитѣ до 1911 година. Но борбата усилено и непрекъснато се водѣше отъ българската община да се иска отъ турскитѣ власти казаната църква. Най-после тая борба се увѣнча съ успѣхъ. Презъ *първата половина на м. февруарий 1911 година* съ царски указъ стана преброяване на населението въ Дойранъ и съ особена заповѣдъ отъ Солунскитѣ турски правит. власти, мѣстната властъ отне отъ гъркоманитѣ и предаде църквата „Св. Пр. Илия“ на Бѣлг. Църковна Община, председателствувана отъ Екзархийския представител, Негово Високоблагочестие свещено-икономъ Григорий п. Димитровъ. Общината, респективно цѣлото бѣлг. население, бѣ тогава въ делириума на своята радостъ, защото бѣ удовлетворено морално, и всички вкупомъ — мже, жени и деца, почнаха редовно да се черкуватъ въ нея до края на 1915 год. — началото на европейската война. (1)

Презъ 1916 год. населението на Дойранъ бѣ изселено другаде и самата черква „Св. Пр. Илия“ бѣ до основитѣ си разрушена, наедно съ цѣлия

(1) Още съ влизането ни въ черквата, при единъ ремонтъ, намѣриха се скрити въ единъ дървенъ сѣндѣкъ (ковчегъ) въ стената горе въ женското отдѣление уцѣлели всички църковни български книги по славянски, доставени презъ 1872 година отъ Цариградъ и съ които си служихме въ черквата до унищожението ѝ.

градъ, заради дървения и каменния материалъ, необходимъ за близо строящитъ се окопи и укрепления на граничната боева линия до самия градъ, кждето презъ м. септемврий 1918 год. българското

войнство нанесе юнашка победа надъ съгласенскитъ войски.

гр. София, VIII. 1938 год.

Бившъ председателъ на Бълг. Ц. Община
въ Дойранъ Икономъ Гр. п. Димитровъ

Михаилъ Чаковъ

На 17. IX. т. г. завърши твърде трагично своя земенъ животъ храбриятъ и доблестенъ борецъ за свободата на поробеня братъ Михаилъ Чаковъ.

Роденъ въ Гумендже на 16 мартъ 1873 год. будниятъ и интелигентенъ младежъ завършва VI класъ на Солунската гимназия и става учителъ не само на своитъ ученици, но и на възрастното поколение въ разни мѣста на отечеството.

Посвѣтенъ въ дѣлото отъ самитъ първи учители Даме и Пере презъ 1897 г., неговиятъ буенъ темпераментъ го заставя скоро да подири спасение въ гората, като постъпва въ четата на Мих. Апостоловъ (Попето) — 1899 и 1900 г.

По-нататкъ, усвоилъ вече комитския занаятъ, ние виждаме надеждния народенъ водачъ районенъ войвода въ Петричко (1901/2) въ Драмско и Сѣрско (1903/4), Кумановско (1905), презъ 1906 г. отново въ Сѣрско и въ Велешко, презъ 1907/8 г. Презъ войнитъ М. Ч. постъпва въ 85 п. полкъ и достига до чинъ старши подофицеръ поради храбростта, която не веднажъ е показалъ.

Откъсната отъ коренището си вѣйка, М. Ч. бори се презъ цѣлия си животъ съ несгодитъ, които му се изпречваха по пътя на неговото съществуване. Не единъ пътъ той достигна до завидно положение, но болестта, която бѣ придобилъ още въ своето четничество, го завлече твърде трагично въ гроба.

Богъ да прости и вѣчна да бжде паметта на доблестния синъ на поробеното наше отечество.

† Михаилъ Чаковъ

Участието ми въ Илинденското възстание

Туку що се бѣхъ завърналъ отъ Сѣрско, следъ убийството на великия вождъ Гоце Дѣлчевъ, на почивка и лѣчение въ София. Заговори се много тайно между ръководителитъ на организацията, че сме вече предъ прага на възстанието. И дѣйствително за 20-й юлий — Илинденъ — щабътъ на Битолския революционенъ окръгъ подписа манифеста за възстанието. Започнаха се дѣйствиата да се ширятъ и въ другитъ окръжи. На 10-й августъ получи се нареждане отъ Цетр. к-тъ, всички войводи и четници да се приготвятъ и заминатъ за районитъ си, така че положението да ги завари по мѣстата — всѣки въ района си.

Получихъ назначение за Неврокопско. Събрахъ 57 души другари и веднага заминахъ за Лжжене, отъ кждѣто щѣхъ да мина границата. Тамъ заварихъ стария ветеранъ Атанасъ Тетовалията, който бѣше вече организиралъ около 30 души четници. Тримата, точно на 14-й августъ, срещу успѣние Богоридичко, минахме границата прѣзъ „Гаргалжа“

изпратени и съпроводени отъ доблестнитъ и благородни българи. Между другаритъ ми бѣха и двама учители, а именно Филипъ Главеевъ и Мойсей Приматаровъ, които зарѣзаха сѣмействата, като ги оставиха на произвола на сждбата — и двамата съ по 2—3 дѣца — на Божието провидение и подъ ничия закрила.

Първата нощъ пристигнахме на Осеновския говедарникъ, кждѣто прѣденувахме цѣлия день, а къмъ часа 5—5½ минаха покрай насъ, на 150 крачки, едно войсково отдѣление, безъ да ни зибѣлежи. Втория день — въ Кара-орманъ. Отъ тамъ прѣзъ Гърменъ, третата вечеръ въ лозята на с. Скребатно, рсдното село на Мълчанковъ.

Четвъртата вечеръ минахме Мѣста и се опжихме къмъ с. Обидимъ. Слѣдъ това се опжихме за с. Пиринъ, кждѣто се спрѣхме надъ самото село, въ мѣстността „Ливадитъ“. Тукъ заварихме Яне Сандански съ всички чети отъ Сѣрския окръгъ! Сжщата вечеръ, отъ къмъ Лопово, пристигнаха и

четитъ на Върховния комитетъ, а именно: П. Дарвинговъ, Юр. Стояновъ, Борисъ Стръзовъ, Коста Стояновъ и Дончо Златковъ. Приготвихме плана за нападение Демир-Хисаръ, обаче, войската на 26-и ни изненада, открихме се и усуети ни се плана за Демир-Хисаръ.

Сутринята на 27-и августъ, при пукването на зората, дотърча едно говедарче отъ селото Пиринъ и съобщи, че отъ къмъ Куклитъ, мѣстностъ надъ самитъ ливади, се движи много турска войска къмъ самитъ ливади.

Даде се тревога и всички чети се приготвиха и отъ къмъ Куклитъ дадоха се първитъ залпове отъ аскера къмъ часовитъ — 5-души, четници отъ четата на Мълчанковъ, отъ които четиримата паднаха, а единия отъ четниците се заровилъ подъ листата въ едно деренце и по чудо се спаси, въпрѣки че аскерътъ е миналъ до самия него, безъ да го забележи.

Всички чети се изтеглихме по чукаритъ надъ рѣката Бистрица и сражението продължи цѣлия денъ. Вечерята се изтеглихме благополучно къмъ с. Бѣлово, като въ сражението оставихме само една жертва — Д. Гевгелийски, четникъ отъ четата на М. Сандански.

Сутринята, следъ като цѣла нощъ пжтувахме — стигнахме въ самитъ Бѣлевски чукари, съвършено изтощени и капнали отъ усиленъ походъ, а при това и хлѣбъ вече нѣмахме.

Тъкмо въ разсъмнуване, още не бехме отдѣхнали, часовитъ, които бѣха по височинитъ, донесоха, че къмъ селото Пиринъ се чуватъ много гърмежи, значи се води сражение, но коя чета е тамъ — нищо не се знае. Събрахме се на съветъ и тъкмо разсъждаваме, какво да предприемемъ, и часовитъ забѣлѣзаха, че единъ човѣкъ отъ с. Пиринъ търчишкомъ и цѣлъ потъналъ въ потъ носи едно писмо, адресирано до Яне Сандански съ надписъ: „много бързо“. Писмото бѣше отъ Генер. Цончевъ,

Бѣжанци отъ Разлога следъ Г.-Джумайското въстание въ Рилския манастиръ

подписано и отъ Янковъ, които сж влѣзли въ Пиринъ и сж били обсадени отъ войската.

Веднага се даде тревога и всички чети на брой повече отъ 400 души, опжтихме се денски къмъ с. Пиринъ. Разстоянието е доста дълго — около 5—6 часа, но ний къмъ 2½—3 пристигнахме до с. Пиринъ и обградихме войската въ грѣбъ, като дѣсния ни флангъ бѣше стигналъ до склоноветъ на Тодорова поляна.

На едно разстояние — верига около 5—6 километра — открихме огънь въ грѣба на аскера, разкжсахме кордона на войската, която започна да отстъпва по течението на р. Бистрица. Щомъ като открихме огънь въ грѣба, извикахме едно мощно ура, разцѣпихме въздуха. Другаритъ, които бѣха въ селото, като чуха залповетъ и виковетъ ура, окуражени и тѣ, се обадиха съ мощно ура.

Вечерята всички четници начело съ Цончевъ и Янковъ излѣзнаха живи-здрави, безъ да дадатъ нѣкаква жертва. Следъ като се събрахме съ Цончевъ, последниятъ не можеше да намѣри подходящи думи да изкаже благодарността за дадената му навреме помощъ и спасяването му, за което лично призна, че избиването на всички е било безвъзвратно безъ нашата помощъ.

Всички чети наедно се опжтихме къмъ Тодорова поляна — превалата за Разлога. Тукъ намѣрихме около 70 товара хлѣбъ донесенъ отъ Обидимци и Кременци, а отъ друга страна, излизайки къмъ Тодорова поляна, срещнахме една сюрія говеда въ Пирина, отъ които отдѣлихме около 40-50 глави и четниците — касапи, се нахвърлиха и заклаха по-вече отъ двайсетъ волове. Накладиха огньове по цѣлата Тодорова поляна. Изкарахме девета разкладка.

На 19-и августъ се изтеглихме на Папазъ Гйолъ въ Пирина и отъ тамъ стана разпредѣлението на четитъ, коя кжде ще действува.

Бѣжанци отъ Разложко въ Рилския м-ръ въ рѣката подъ м-ра

Менѣ и Мълчанковѣ натовариха да нападнемъ Обидемския гарнизонъ, който квартируваше въ самото с. Обидимъ, а другитѣ чети се изтеглиха къмъ Банско — Мехомия.

На 24-ий августъ дветѣ чети — моята и тая на Мълчанковъ, — обсадохме казармата въ Обидимъ и точно въ часа 6 — полунощъ, открихме огънь въ са-

се движи войска къмъ насъ при самата засада на „Арами-Бунаръ“. Даде се заповѣдь, никой да не открива огънь, до като първата засада, въ която азъ лично бѣхъ, не открие огънь, за да дадемъ възможностъ войската да влѣзне и дойде по-близо до насъ. Допустнахме ги до 60—70 крачки — вървѣха просто като на сватба — накупчинки въ гъсти редове.

Открихме огънь и съ нѣколко залпове повалихме сума трупове, като мнозина слѣзнаха отъ конетѣ си и забѣгнаха по деретата и по гората, за да се прикриятъ. Едновременно откриха огънь и другаритѣ, които бѣха въ гората, въ лѣвия флангъ на войската, което още повече ги смути. Конетѣ имъ продължаваха пжтя си и дойдоха при насъ. Заловихме седемъ коня съ всевъзможни провизии, между които и хубавъ тютюнъ, кафе, захаръ и пр.

Друго едно войсково отдѣление, което се е движило по долното шосе, навлиза въ селото Обидимъ и го запалва, а преди това цѣлото население бѣ излѣзло, прибрало и взело кой каквото може, и дойде при насъ на горното шосе. Сжщото сториха и селенитѣ отъ Кременъ, като се изтеглиха заедно съ децата. И дветѣ села останаха безъ никакъвъ човѣкъ, дори и старцитѣ бѣха се изтеглили до единъ.

Заедно съ населението се опжихме къмъ Банско, съ цель да заминемъ границата и прехвърлимъ бѣжанцитѣ въ България.

На 28 продължихме и вечерта минахме между Банско и Бана и презъ деня излѣзнахме надъ Горно-Драглища въ гората и спрѣхме предъ границата.

Понеже границата бѣше заета отъ турска войска и минаването на бѣжанцитѣ бѣше немислимо, вечерта нѣколко чети прехвърлихме границата,

Бѣжанци отъ Разлога следъ Е.-Джумайското възстание. —
Настанени въ Кюстендилъ — метоха

мата казарма. Сжщеврѣменно Груйчиновъ, единъ отдѣленъ началникъ отъ четата на Мълчанковъ, който вечерта бѣше влѣзналъ въ селото съ около 15 души другари, се бѣше настанилъ въ една кжша до самото училище, въ което квартируваше сжщо войска. Следъ откриване огъня отъ насъ, той се бѣше прехвърлилъ отъ покрива на кжшата на покрива на училището и, следъ като поле въ самото училище две тенекии газъ, запали го и се изтегли обратно въ кжшата, отъ кждето откри огънь. Училището изгорѣ, безъ да успѣе да излѣзне единъ войникъ, защото вратата бѣше точно срѣщу кордона отъ къмъ казармата, предъ самитѣ ни пушки.

Никаква жертва отъ наша страна. Само едно момче отъ четата на Мълчанкова раниха въ ржката, когато веднага изпратихме къмъ Неврокопъ. Съ него впоследствие се видѣхме — ржката му бѣше оздравѣла окончателно.

Сутринта се изтеглихме надъ селото и се спрѣхме на шосето при „Арами-бунаръ“, кждето се окопахме, като едно отдѣление отъ около 30—40 души изпратихме въ самата гора на лѣво отъ шосето Неврокопъ — Банско. Голѣмо щастие. Като че ли сме предчувствували, че ще пристигне войска отъ Неврокопъ. Благодарение че всички телеграфни стълбове по шосето до Неврокопъ бѣха изсѣчени и жицитѣ изпокжсани, съобщенията прекжснати, войсковитѣ части въ Неврокопъ бѣха просто заблудени и никой не можеше да предугади що става.

Къмъ часа 2¹/₂—3 забелѣзахме по шосето да

Бѣжанци отъ с. Драглище (Разложко) настанени въ с. Сапарево

открихме огънь на войската и скжсахме кордона, та освободихме границата и бѣжанцитѣминаха спокойно и презъ деня, макаръ и отъ срещнитѣ на далечни турски постове да обстрелваха самата граница, безъ обаче да достигнатъ самитѣ бѣжанци.

Въ време на преминаване границата една же-

на отъ с. Обидимъ роди момченце на самата линия. Нѣколко жени помогнаха и следъ като се освободи, качихме жената наединъ конь и на 30 августъ пристигнахме всички въ Рилския манастиръ.

Срещата съ г. Баучеръ

Съ пристигането ни въ Рилския манастиръ, заварихме английския кореспондентъ г-нъ Баучеръ, съ още единъ неговъ другаръ.

Картината бѣше толкозъ трогателна, че г-нъ Баучеръ не можа да сдържи сълзитѣ си като гледаше, какъ женитѣ натоварени съ вещи, каквито можеха да прибератъ отъ домоветѣ си, влачеха ги

на гърба си като коне. Имаше жени, които носѣха освенъ вещи, по едно дете въ цедилката, а други на врата. Особено тая картина силно трогна англичанитѣ, които, за да закриятъ своя плачъ, обърнаха се гърбомъ къмъ бѣжанцитѣ, изкараха кърпчетата си и изтриваха сълзитѣ си, за да не бждатъ забелязани.

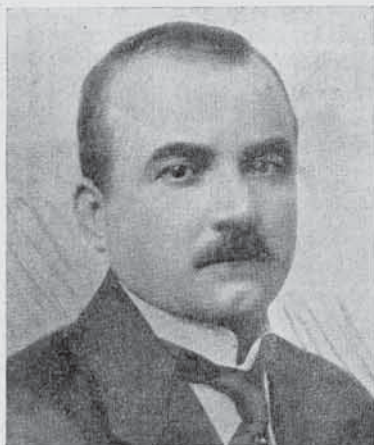
На всички е известно кореспондентътъ на Таймъ, г-нъ Баучеръ, какви статии даде въ английския официозъ.

Отъ Рилския манастиръ се разформироваха четитѣ и се разпуснаха.

М. Чаковъ

Тодоръ Станковъ

Не знамъ дали всички, които придружиха тленитѣ останки на Тодоръ Станкова, знаеха точно какъвъ човѣкъ и какъвъ борецъ изпращаха до вѣчното му жилище въ тоя тъженъ септемврийски день.

Тодоръ Станковъ

Тодоръ Станковъ бѣ тѣй скроменъ и тѣй непретенциозенъ, че ако на нѣкой отъ неговитѣ съвременници не бѣха известни дѣлата му, действително за насъ той щѣше да бжде само единъ отъ безбройнитѣ родолюбиви македонски българи.

Нѣмаше ние да знаемъ, че той е именно отъ оная фаланга на първопокръстениитѣ въ борбата отъ съз-

дателитѣ на Македонската революционна организация, която се отличи съ безпримѣрна храбростъ и невиджана жертвоготовностъ — първата фаланга, върху която всъщностъ се изгради великото дѣло на възбунтувана и търсеща своето свещено право Македония. Тая фаланга ще краси завинаги съ неувехваща слава великата борба на македонския българинъ.

Но въ Тодоръ Станкова нмаше и нѣщо друго: до голѣма степенъ въ него имаше отъ духа и замахъ на апостола Левски. И до день днешенъ житѣ му другари разказватъ съ удивление за неговите подвизи и самоизмъчвания въ затвора, които напълно напомнятъ подвизитѣ на голготата на Дякона.

Имаше наистина нѣщо красиво, чисто, рицарско въ открития и ястребовъ погледъ на тоя коравъ българинъ отъ Прилепъ. Извънъ това, той притежаваше такава неутолима жажда да работи и да бжде полезенъ на всѣко родолюбиво дѣло, че дори и като боленъ той отива при редактора на едно родолюбиво издание въ тежки и непосилни за народа ни дни и му предлага да вложи изцѣло и безвъзмездно труда си за успѣха на изданието. Горкиятъ Станковъ! — наскоро следъ това болестта съвсемъ го прикова на леглото!

Такъвъ бѣ покойниятъ Тодоръ Станковъ — пламенъ патриотъ, примѣренъ борецъ, неспокоенъ и творчески духъ, който, като всички досегашни наши покойници, нѣма щастието да види осъщественъ идеалътъ, на който цѣлъ животъ тѣй предано и тѣй неуморимо служи. Вѣроятно еднствената му утѣха е била съзнанието за достойно изпълненъ дългъ и вѣрата, че правдата не загива, че единъ день неминуемо тя ще възтържествува и за неговата измъчена Родина.

Н. Коларовъ

Отиде си въ вѣчността още единъ труженникъ на македонското освободително дѣло.

На 29. IX. т. г. 54 годишниятъ Тодоръ Станковъ, родомъ отъ гр. Прилепъ, биде изпратенъ до вѣчното му жилище отъ семейство и близки другари и приятели съ тъга на сърдце и съ надежда, че редоветѣ на борцитѣ ще бждатъ попълнени отъ нови, млади и свежи сили, които ще продължатъ дѣлото на починалитѣ стари, — защото родината има още нужда отъ саможертви за спасението ѝ.

Синъ на скромни, благородни, родолюбиви родители, чиято душа горѣше отъ желанието да видятъ своето дете възпитано като тѣхъ, но поучено отъ тѣхъ, Тодоръ завършва Солунската гимназия презъ 1892/93 уч. год. вече подготвенъ не само за достоенъ учителъ — педагогъ, но и за най-деенъ ръководител на своя народъ за освобождението му отъ робство.

Презъ 1893/4 г. той е у-ль въ Прилепъ и става колега на своя вдѣховителъ Дамянъ Груевъ, който още на ученическата скамейка въ Солунъ бѣ го посвѣтилъ въ тайната революционна организация.

На следната година Тодоръ е учителъ въ Новосело при Щипъ, другаръ на втория великанъ въ освободителното ни дѣло — Гоце Дѣлчевъ, който по ентузиазъмъ и замахъ на революционно апостолство бѣше фурия завладяваща всички, които бѣха въ допиръ съ него. Тукъ бѣха и Тодоръ Лазаровъ, Мише Развигоровъ и др. свѣтила, които изгорѣха за свободата на Македония.

Пламененъ патриотъ, самоотверженъ и отличенъ организаторъ, на другата година Тодоръ е изпратенъ въ съседния Радовишъ и само следъ нѣколко месечната му дейностъ се почувствува, че довчерашиятъ покоренъ рая станалъ е немирненъ непокоренъ — бунтовникъ. И за всичко това държаха отговоренъ учителя Тодоръ. На турския

юмрукът отговаряше се съ двоенъ такъвъ: вмѣсто раята да сѣ озърта задъ себе си по пѣтищата, започна турчинътъ да върши сѣщото — да гледа не идва ли гявуринъ следъ него.

Презъ м. септември 1897 год. Тодоръ замина за учителъ въ гр. Крушово. Тѣкмо тогава прочутиятъ полицаи Дервишъ Ефенди по пѣтищата на най-префинената срѣдно-вѣковна инквизиция разкрилъ е нишките на революционната организация въ кочанско, щипско и радовишко. Получава се писмо въ Прилепъ отъ Щипъ — Тодоръ да се пази. Той става нелегаленъ и следъ опасни странствувания добира се до София, дето разбира за всички ужаси, при които се развива Винишката афера.

Презъ пролѣтѣта на 1898 год. пристигна въ София и Гоце Дѣлчевъ, духомъ съкрушенъ отъ тази престѣпна и отъ престѣпници предизвикана Винишка афера. Дѣлчевъ покани желающитъ да заминатъ нелегално въ разстроенихъ революционни райони, да закрѣпятъ духа на изплашеното население и турцитъ да разбератъ, че организацията не е умрѣла.

Една нощъ Тодоръ изчезна отъ София — заминалъ нелегално въ Радовишкия революционенъ районъ.

За другаръ, който познава мѣстността му става едно турче, покрѣстено въ организацията. Двамата другари пристигатъ въ с. Конче — Радовишко. Тодоръ свършва организационната си мисия съ селянитъ и се отбива въ монастира да пренощува.

Презъ нощта турчето избѣгва и се предава на властѣта въ гр. Радовишъ, предава и Тодора. За мигъ войска и милиция — башибозукъ обграждатъ селото и монастира, а Тодоръ спи, дълбоко капналъ отъ умора. Когато селянитъ го събуждатъ и му съобщаватъ, че е обсаденъ и Тодоръ вижда, че другарятъ му го нѣма, разбралъ, че е предаденъ, но било вече късно. Турцитъ сѣ предъ вратата на опасния за Радовишко царски душманинъ и викатъ му да се предаде.

Изплашенитъ селяни молятъ го съ сълзи на очи, да не открива стрелба, защото цѣлото село ще пострада: прѣсни сѣ за тѣхъ споменитъ отъ винишката афера.

Тодоръ за моментъ нарушава клетвата на революционера — да умре въ лицето на неприятеля, но не и да попадне живъ въ неговитъ рѣце. А трѣбвало да се спаси селото. Предъ колѣнопреклоннитъ молби на селянитъ той отстъпва отъ клетвата и се предава, като поема всичката отговорност върху себе си.

Безъ да закачатъ друго отъ селото, турцитъ тържествено закарватъ Тодора въ Радовишкия затворъ.

Съвестѣта му го измѣчва — ще има мѣчения, ще утратятъ ли физическитъ му сили де не изкаже революционнитъ тайни?

Не вѣрва, и решава да тури край на живота си. Радовишкиятъ затворъ е низкъ, тъменъ. Той е самъ, изолиранъ отъ другитъ затворници.

Всичко е тихо въ нощната мрачина. Само нашиятъ герой и часовоятъ сѣ будни. Тодоръ издебва стражата и връзва пояса си на единъ пиронъ о тавана, прави бримка и я увива около врата си, но не увисва — таванътъ е низкъ! А има ли нѣщо невъзможно, когато революционерътъ реши да умре? Тодоръ намира камъкъ, стиска го здравата въ ржката си и съ всички сила пуква си черепа.

Крѣвѣта му бликва и Тодоръ пада въ несвѣсть и полу-увисва. Шумътъ и охканията стрѣска въ часовая и той бързо влиза при опасния, но нужденъ за властѣта революционеръ, прерѣзва бесилката и спасява живота му. Бърза медицинска помощъ го свестява и той остава живъ.

Следствието не може да открие нищо по връзкитъ на самопожертвувалия се съ населението.

Тодоръ е по-твърдъ отъ камъкъ, и гордо заявява, че е дошълъ да организира населението за борба противъ робството.

Скопскиятъ сѣдъ го осжда на 6 год. строгъ тъмниченъ затворъ и го изпращатъ въ Прищина. Следъ една година по една случайност, неочаквано Тодоръ е освободенъ.

Султанътъ дава амнистия на политическитъ затворници. Амнистиранъ е нѣкои си Тодоръ Стояновъ, но прочетено е било Тодоръ Станковъ. И Тодоръ е освободенъ. Но той знае, че тази грѣшка ще се поправи и за туй прибира се въ Солунъ и отъ тамъ, скритъ въ единъ български параходъ, пристига въ София.

Презъ септември 1902 год. Тодоръ е назначенъ учителъ въ Одринско и става другаръ на Гирджиковъ, Мерджановъ и Кипровъ, но поради болестъ не е могълъ да вземе участие въ възстанието.

Връща се въ София, и става сътрудникъ на в. „Вечерна поща“.

До преди десетъ години Т. Станковъ заема разни държавни служби, но единъ апоплектиченъ ударъ парализира тѣлото му и става инвалидъ.

Презъ всичкото време до смъртѣта си духомъ той бѣ бодъръ и неспокоенъ за тежката сѣдба на поробената му родина, до като смъртѣта тури край на неговия неспокоенъ духъ.

Той остави семейство, което напълно сподѣляше неговитъ чувства и мечти и вѣра въ свободата на родината, за постигането на която, вѣрваме, ще вложи и то благородни старания, неизчерпаема енергия и себеотрицание.

Богъ да прости отъ всички уважавания Тодоръ Станковъ. Вѣчна да бѣде неговата паметъ.

Свещ. Юрд. Ангеловъ

Изъ нескончаемитѣ страдания на Македонския българинъ — презъ време на така нареченото доброволно изселване отъ роденъ край

7. XI. 1924 г.

Гара Свиленградъ — карантината — българбѣжанци македонци и тракиици, отъ двѣтъ страни на ж.-п. линия, (на брой повече отъ 2,500 души) на открито.

При питателния пунктъ — отивать да получатъ храна.

27. IV. 1924 г.

Въ с. Ливадище
Българи-първенци отъ
източна Македония.

Моята дейност въ Битолското поле и въ Морихово.

Битолското поле бѣше най-опасното за революционна работа, като се изключи Морихово съ неговитѣ планини и гори.

На 9 декемврий 1902 год. пристигнахъ отъ Охридско въ Битоля. Окр. революционенъ комитетъ ми предложи за работа битолското поле и Мориховско. На 12 декемврий заминахъ при ново формираната чета, състояща се отъ четниците:

Ванчо Наумовъ отъ с. Велмевци, хлѣбаръ; Тодоръ Шикалевъ, с. М. Църско; Кочо Кичевчето; Михалъ, градинаръ, Битоля; Стойче Ивановъ, с. Могила и Тошо Алинчето, с. Алинци.

Охридско-стружкиятъ районъ имаше своитѣ преимущества предъ Битолско-Мориховския.

Охридско-стружкиятъ р. р. въоръжи самъ себе си, безъ никаква чужда парична подкрепа. Бедниятъ народъ, изнемогващъ подъ ударитѣ на стахии и разбойници, удвои и утрои енергията си, всичко преодоля и се въоръжи.

Такава организация мечтаехъ азъ и за битолското поле. Но уви, битолското поле не се допираше съ нито единъ районъ, който да се грижи поне за себе си за доставка на оржие.

Леринчани, следъ убийството на Георги Ивановъ (Марко) 1902 год., бѣха изгубили връзкитѣ съ доставчицитѣ, но азъ, щомъ поехъ ржководството на района, неспирахъ тука и не разчитахъ на чужда помощъ.

Битолско-полскиятъ районъ е пълненъ съ несгоди, но трѣбваше да се работи.

Започнахъ отъ с. Карамани, отстояще на частъ и половина източно отъ Битоля.

Никола Дишковъ бѣше ми познатъ отъ преди три години — бѣхъ неговъ кръстникъ въ дѣлото. Човѣкъ на около 50 год. той бѣше най-състоятеленъ въ селото. Въ неговата кжща стана събранието.

Тукъ, както и въ всѣко село, събирахъ статистически сведения за семейното и материално положение на селянитѣ и следъ една вдъхновена патриотична речъ слагахъ основитѣ на организацията и подлагахъ присѣтствуващитѣ подъ клетва, като избирахъ и ржководно тѣло съ всички необходими функции. За куриери избирахъ обикновено грамотни и по-малко свързани съ семейни грижи смели хора, съ трезвъ умъ и разсъдкъ, които не пиятъ и не пушатъ и сж леки въ ходенето. Отъ Карамани вечеръта заминахъ за с. Търновци, и отъ тамъ за с. Могила, дето бѣхъ наредилъ предварително да ни чакатъ. Тукъ свършихме събранието едвамъ предъ съмнуване и за туй решихме да денуваме, а на вечеръта заминахъ въ Кукуречани и въ с. Логоварди, отъ дето щѣхъ да минемъ на другия брѣгъ на р. Черна презъ с. Новаци. Щомъ влѣзохме въ Логоварди, войска изпълни селото. Помислихъ, че ни е устроенъ капанъ, но не напуснахъ селото. Оставихъ четниците въ трема на една кжща въ боева готовностъ, облѣкохъ дългия кожухъ на домакина, навиткахъ на главата си дълга бѣла чалма, оставихъ пушката и само съ револверъ въ ржка, отидохъ тамъ, кждето се тѣлпѣха отъ вѣнъ на прозорцитѣ турскитѣ войници. Чухъ гайда свири. Снѣжна виелица бѣше замѣлила цѣлото поле. Спрѣхъ подъ стрѣхата; аскерлиитѣ се блѣскаха единъ други, подигайки се на прѣсти да видятъ шо става вътре. Сжщото направихъ и азъ. Това било сватба, нарочно скроена, за да не бждатъ подо-

зрени селенитѣ. Аскерътъ свободно се движеше. Следъ малко си отиде и ние направихме събранието. Тукъ имаше добъръ учителъ, — името му не помня а селото е близо до града около 3 клм. Въ събранието, присѣтствуваха около 50 човѣка.

По лѣвия брѣгъ на р. Черна всички бѣха гъркомани и всички роби на беговетѣ безъ какъвто и да било частенъ имотъ.

Минахъ презъ Новаци, Моино, Църничани, Брѣникъ, Маково, Рапешъ и пакъ слѣзохме въ полето все съ сжщата целъ — да създадемъ комитети въ всѣко село по-отдѣлно.

На 12. I. 903 г. въ с. Новаци, на 17 с. м. въ с. Могила четата ни едва не бѣ унищожена отъ преследващата ни войска. Само самообладанието и решението ни да измремъ всички, но нито 1 отъ насъ да не падне въ вражески пленъ, ни спаси отъ погубване.

Облеченъ въ мѣстна носия — дългъ кожухъ и чалма на главата — цѣлия день бѣхъ изъ двора на жилището ни, скубѣхъ слама и хранѣхъ воловетѣ на хазияна, като наблюдавахъ отблизо движението на войницитѣ и тѣхнитѣ намѣрения. Цѣлата имъ бѣше да обкръжатъ презъ нощъта селото и да почнатъ издирвания изъ кжщи и скривалища. Съ настѣпване на ношната дрезгавина, обаче, азъ дадохъ нареждане четниците 1 по 1 да напуснатъ селото и да се измъкнемъ отъ примката, която ни се поставяше.

Заминахъ за с. Добромири, а отъ тукъ за Паралово, Добрушево. Тукъ се причисли въ четата ни 17-годишниятъ Димко Стояновъ, много порядъченъ младежъ и отличенъ стрелецъ. Въ Алинци, Мегленци и Ношпалъ работата ни бѣше все една и сжща — събиране подробни статистически данни за имотното състояние на всѣко семейство по-отдѣлно, личния съставъ и занятието на всѣки членъ отъ семейството, — събрахме по-надежднитѣ селяни — заклеване, образуване комитетъ, ржководно тѣло куриери и въобще взимане мѣрки за стегнатостта на организацията.

Следъ като се измъкнахъ отъ Новаци на 12. I. рано сутринъта изпратихъ куриеръ отъ Алинци до Добрушево, а отъ тамъ до Агларци другъ и Новаци. Донесе ми се, че селото било обсадено презъ нощъта и сутринъта било направено обискъ на 20 кжщи. Като не намѣрили нищо, половината отъ войската заминала за с. Паралово, Агларци, Клепачъ и Ношпалъ, съ надежда да ни настигне или начака нѣкжде. Въпрѣки всичко азъ не напуснахъ полето, защото по полето можеше само зимно време да се работи, а не и лѣтото. Отъ Битоля получихъ известие, че на 12 сж били готови да ми дойдатъ на помощъ 70 души. Сжщо Сугаревъ съобщилъ по селата да бждатъ на шрекъ, та ако се чуе нѣщо за сражение, да се отправятъ на помощъ.

На 15 презъ нощъта отпътувахъ за с. Клепачъ (полско село). Въ него нѣмаше време да правимъ събрание, защото заминахъ безъ предварително известие. И тамъ денувахъ както другаде въ две квартири и само господаритѣ на кжщата знаеха за четата, че е въ селото имъ. Бѣхъ наредилъ по всички полски села да следятъ за движението на войската. Нощъта и деня прекарахъ спокойно. Вечеръта събрахъ цѣлото село. Повече отъ 65 човѣка, между които и 4 жени, се заклеха.

Полето бѣше покрито съ гѣста тъмна скрежеста мъгла, въ която мъчно можеха да се разпознаятъ хора.

Куриеритѣ се завърнаха и казаха, че всичко е готово. Напуснахме с. Клепачъ. Наближавайки Добрушово чухме на дѣсно отъ насъ тежъкѣ конски тропотъ и тракане на оржжия. Легнахме въ верига съ фронтъ къмъ пѣтя. Заповѣдахъ никой да не гърми, дори не започна азъ. Имахме търпение да се източи войската. На преднитѣ 4 коня били натоварени тенекии съ газъ, преди тѣхъ малъкѣ авангардъ пехота, а нѣ-после 6 горски орждия съ всичкитѣ имъ принадлежности и припаси. Кучетата залаяха, Селската стража бѣше се отдръпнала и разотишла по домоветѣ. Тѣ помнѣха нарежданията ми — щомъ се забележи потеря, веднага да се разотидатъ.

Оставихме потерата да се шири вънъ отъ селото Добрушево, а ние се отправихме за с. Могила. Тъкмо на сѣмнуване пристигнахме въ селото, безъ да имаме възможностъ да предупредимъ, когото и да било за посрещането ни. Влѣзохме въ най-близкитѣ постройки до пѣтя, водещъ за Битоля. Между насъ и преследващата ни войска имаше разстояние едвамъ до 600 метра. Тѣ минаваха по моста на р. Черна, а ние навлѣзохме въ с. Могила. Видѣха, че влизаме въ селото, но не забелязаха кжде влѣзохме. Първата постройка (Чифликъ) отъ лѣва страна до шосето ни послужи за прибежище. Постройката имаше дължина около 40 метра и ширина 10 м. Предъ нея на широко гумно имаше 4 дълги купи слама. Между гумното и постройката имаше ендекъ широкъ ололо 80 см. и толкова дълбокъ. Постройката бѣше раздѣлена на три жилища, безъ нито единъ прозорецъ освенъ врати по 1'40—1'50 м. а на покрива малка баджа за дима.

Наредихъ вратитѣ на всичкитѣ три отдѣления да сѣ отворени, а задъ вратитѣ да бждатъ по двама на ножъ. На бърза ржка издупчихме съ ножоветѣ мазгали за стреляне по орждейната прислуга. Изцѣлувахме се и заловихме всички мѣстата си. Азъ взехъ вратата на първото отдѣление — ще действувамъ прѣвъ азъ — когато се опитатъ да влѣзатъ презъ прага на вѣтре, ще бждатъ намушкани съ щиковетѣ и презъ падналитѣ ще прескочимъ, та въ близкия ендекъ, отъ кждето ще откриемъ огънь. Въ третото отдѣление до вратата бѣше Ванчо Наумовъ — сигуренъ бѣхъ, че ще спази наредбата. Току що млъкнахме и военнопалачницитѣ наредиха шестѣтъ горски топа по дължината на постройката, но като несигурни да бѣха че сме тука и затова провѣриха съ едно отдѣление отъ войници — между които бѣше и селския полякъ. Може би той бѣ най-решителенъ, та предвождаше войнницитѣ. Дойде и ритна моята врата, която не бѣше пълно отворена. Тя се блѣсна о колѣнетѣ ми, отскоки и застана на малко разстояние предъ щика ми.

Войникътъ или полякътъ, който ритна вратата, проговори: -- Абе бурда йоктуръ кимъ сѣ!

На другитѣ две отдѣления направиха сжщо. Спрѣха малко да се съветватъ, отминаха постройката и следъ около единъ часъ трѣбата засвири отбой и последва сборъ и походъ. Даде се команда и въ мигъ орждията бѣха натоварени. Войската се нареди и трѣгна въ походъ за Битоля.

Вечеръта въ Могила тържествувахме всички за издържаната победа. Направихме събрание и заминахме за с. Кукуречани и Карамани.

На 18. I. вечеръта имаме събрание и въ с. Търновци и заминахме за с. Новаци. Наредихъ да се повикатъ всички селяни. Събранието се посети отъ 70 души, между които имаше 25 младежи отъ 17 години нагоре. Подложихъ на клетва всички безъ изключение. Разпуснахъ другитѣ селени и задържахъ попа. Изпратихъ попа съ единъ четникъ да докаратъ учителя гъркоманинъ. Съ тѣхъ беседвахме повече отъ половинъ часъ, главно съ учителя. Подложихъ и него подъ клетва и му дадохъ да целуне дулото на пушката и обяснихъ значението.

Избрахме революционенъ комитетъ съ цѣлия му подвиженъ съставъ. Дадохъ нѣкои наставления, разгледахме нѣкои междуособични закачки и ги насърчихме къмъ работа. Вечерахме. Село Рибарци е чифликъ, но мѣстото позволяваше да се отглежда частно дребенъ добитъкъ, та населението имаше по нѣколко глави овце, но нищо повече. Сжщата мизерия както и въ другитѣ чифлици.

С. Скочивиръ бѣше сжщо чифликъ, но на гъркъ господаръ. Тукъ хората не бѣха тѣй унижени, имаше и десетина кжщи самостоятелни съ свой имотъ. Тѣ бѣха горди, макаръ и да имъ липсваше съзнание за свобода.

Отъ Скочивиръ източно се образува голѣма скалиста тѣснина, натисната отъ югъ отъ пл. Нидже и разклоненията ѣ — Барбешъ и др. — а отъ северъ отъ Селишката планина и разклоненията ѣ при Параловския склонъ, който се е дълбоко врѣзалъ въ полето до селата Бродъ и Скочивиръ, при които се образува завоятъ на р. Черна. Скочивиръ почти нѣма поле. Полето му прилича на хуня. Земледѣлието му е малко. Селенитѣ отглеждатъ дребенъ и едъръ добитъкъ: овце, кози, говеда, коне. Презъ деня азъ самъ огледахъ мѣстността и преченихъ положението на селото.

Вечеръта събрахме всички селени и съ кратка речъ обяснихъ целъта на събранието. Скочиваръ имаше 60 кжщи, съ около 350 жители. Оказа се че то е най-богатото отъ до тукъ организиранитѣ въ района ми села. По реквизиционния ми планъ тукъ записахъ 230 глави овце и кози и 6 говеда и жито 1200 оки.

Извършихме и клетвената церемсния и избрахме революционенъ комитетъ съ двама селски войводи, които бѣха сами въоръжили себе си отъ грѣцката чета, която бѣше по-придшната година въ Мориховско. (Заб. Двама останали въ Мориховско отъ въпросната чета ние ги унищожихме).

Двамата избрани селски войводи бѣха: Петко Стояновъ и Петко Николовъ, които бѣха най-добритѣ работници на селската р. организация и най-добре живѣха помежду си. П. Стояновъ бѣше българинъ, а Петко Николовъ гъркоманъ. Разгледахме нѣкои междуселски разправии, причинени главно по българо-грѣцко партизанство и уредихме въпроса безболезнено.

Населението не можеше да се дѣли вече на два враждебни лагери. Тѣ влѣзоха въ великото семейство на революционната организация, на която бѣха равноправни членове. Войводата П. Николовъ, декларира, че се присъединява при българитѣ и цѣлото събрание го поздрави.

Въ комитета влизаха 4 души надъ 25 годишна възраст а останалитѣ отъ 18—25. Тѣ бързо въоръжиха сами селската чета отъ 12 четници и бѣха най-активни членове въ селото и цѣлия ми районъ.

На 5 февруарий вечерята въ сщщото село свикахъ общо женско и мъжко събрание. Говорихъ за силата на революционната организация и казахъ: въпрѣки широкото влияние на организацията — тя не може да разчита само на въоръженитѣ сили на мъжкия полъ.

Коренитѣ на нейнитѣ сили трѣбва да сж въ семейството — въ женитѣ и децата. Този изворъ на живота — семейството — трѣбва да бжде изворъ за възпитание на революционери, борци за свободата на семейството и обществената свобода. За тая целъ ние организираме и женитѣ, безъ които е немислимо създаването на семейство.

Безъ участието на жената въ революционната борба е немислимо, не постижима е свободата. Жената ражда децата, тя ги отглежда, тя ги възпитава първа проговаря на своята рожба. Жената е всѣкжде съ мъжа, нека и тука да бжде съ него. Ние ще ѝ дадемъ работа, която е въ връзка съ нейната постоянна работа. Жената да се научи да пази тайна и да има досетливостъ за укриване на всѣка тайна или вещь. Да не спира мъжа въ каквато работа и да е нареденъ той отъ организацията. Жената често ще заема куриерска работа, тамъ кждето представлява опасностъ за мъжа.

Следъ тия ми думи подложихъ на клетва и женитѣ по общоприетата клетвена церемония.

Разпуснахъ събранието и заминахъ за с. Бродъ. Понеже бѣхме предизвестили, хората бѣха събрани въ две кжци и чакаха пристигането ни, но събранието имъ се състоеше отъ 15—20 човѣка. Не бѣхъ доволенъ отъ малкото хора и за туй наредихъ да се повикатъ повече. — Казахъ ми че селото се дѣлило на патриаршисти и екзархисти, затова не смѣятъ да поканятъ повече хора. „Азъ имамъ лѣкъ

и за еднитѣ и за другитѣ“, казахъ. Дадохъ на дветѣ групи по двама четници да събератъ всички селени — да не поканватъ само ония, които сж явни предатели. Четницитѣ да останатъ предъ тѣхнитѣ кжци, да ги пазятъ, да не излѣзе нѣкой до като свърши събранието ни.

Въ продължение на 15—20 минути бѣха събрани всички селени, съ изключение само на двама — единия ханджия, а другия често пжти билъ коджабашия — кметъ.

Събрахъ статистически сведения и взехъ да разглеждамъ състоянието на всѣкиго по отдѣлно и общо на всичкитѣ.

С. Бродъ имаше малко бейска земя (Чифликъ). Останалитѣ бѣха самостоятелни стопани на имотъ, но въ малки граници поле и съ малко имотъ стопани.

Беговетѣ отъ съседнитѣ села бѣха завладѣли по-хубавата земя около селото Бродъ, тѣй че населението не разполагаше съ повече отъ 5 декара земя на глава, и работѣха на изполица и подъ наемъ на беговетѣ.

Тукъ не можахъ да събера по реквизиционния си планъ повече отъ 90 глави овце и кози, а говеда и коне нито едно. Констатирахъ въобще беднотия. И забелязахъ: — вие се дѣлите на две враждуващи течения: екзархисти и патриаршисти, но нито екзархътъ, нито патриархътъ ще ви помогнатъ да излѣзете отъ положението на сиромашията. Беговетѣ се радватъ на вашитѣ национални разприави и се приближаватъ крачка по крачка къмъ селото ви, скоро ще го превърнатъ на чифликъ, въ който ще оставите децата си роби на беговетѣ. Вие, заслепени въ глупаво подклажданата по-между ви борба, какво печелите отъ това вие?! (Следва)

Никола Петровъ Русински

Бележки върху „Споменитѣ на Алексо Стефановъ“

За пръвъ пжтъ като четникъ, Алексо Стефановъ дойде отъ България съ четата на Тома Давидовъ презъ есенъта 1902 г. Тогава въ Битолския револ. окръгъ всичко бѣше организирано и подготвено, Почти въ всички околии имаше образувани чети, въ всѣки районъ имаше войвода. За такъвъ въ Демирхисарско минаваше Йор. Пиперката съ секретаръ Лечо Церовски, който бѣше нарочно прекомандиранъ отъ Марковата образцова чета въ Леринско за агитаторъ и организаторъ като интелигентенъ работникъ. Тоя районъ е сщция, който г. Алексо Стефановъ нарича въ споменитѣ си „моя районъ“.

Като се четатъ споменитѣ, на Ал. Стефановъ остава се съ убеждението, че преди идването на Давидовата чета въ Битолско не е имало организация и чети. Тогава се създали. Алексо Стефановъ разправя всичко тѣй, като че ли Давидовъ нищо не предприемалъ безъ неговото мнение. Въ сжщностъ Стефановъ бѣше само единъ простъ четникъ въ четата. Като съветникъ и секретаръ минаваше Хр. Настевъ отъ Щипъ, който сега е въ Варна. Последниятъ притежава и дневникъ за цѣлото си пребиваване въ Битолско. На стр. 27 въ споменитѣ Стефановъ казва: „Пиперката постоянно се караше съ Георги п. Христовъ и то за дребни работи“. Това е съвсѣмъ невѣрно. Преди всичко Алексо Стефановъ не бѣше тогава въ Македония, а бѣше въ София, когато азъ въ качеството си на окр. ръководителъ въ Битоля правѣхъ бележки на Йорд. Пиперката за нѣкои негови волности вършени въ неговия районъ. Това

бѣше презъ 1901 г. Тогава азъ и не знаехъ, че сжществува Ал. Стефановъ, а по-подиръ научихъ, че по това време той билъ фурнаджия въ София. Дали „за дребни работи“ сж били разприавитѣ съ Йорд. Пиперката могатъ да кажатъ всички ония живи тогавашни другари, като Анастасъ Лозанчевъ, Петъръ Ацевъ, икономъ Тома Николовъ и др.

Разглеждаването на едно дѣло подигнато срещу Пиперката може да удостовѣри и Попъ Тома като свидетел, когато се разглеждаше дѣлото въ с. Слоещица презъ 1903 г. на самия день на Възкресение. Азъ бѣхъ скоро освободенъ отъ затвора. Отъ окр. революционенъ комитетъ бѣхъ натоваренъ да ида и разгледамъ това дѣло. Тогава окр. комитетъ се ръководѣше отъ Ан. Лозанчевъ. Въ с. Смилево случайно се срещнахъ съ Попъ Тома и Хр. Узунновъ, които ме придружиха при срещата съ Пиперката. Значи, разприавитѣ не сж били за дребни работи и не сѣмъ билъ само по тоя случай.

На стр. 44 се разправятъ други неистини. Има живи хора, които могатъ да опровергаватъ тия измислици. Ангеле отъ с. Базерникъ бѣше неговъ четникъ тогава и може да удостовѣри истината. Сжщо има живи бивши членове отъ ръков. тѣло въ Битоля, които могатъ да докажатъ, че Алексо Стефановъ измислици разправя. Боянъ Мирчевъ, който подредилъ тѣзи спомени, тогава още не е билъ роденъ и не може да има представа за тогавашната революционна дейностъ, ето защо не е можалъ да схване противоречията въ фактитѣ, които му е разправялъ Стефановъ. Ето истината по

тоя пунктъ. Презъ декемврий 1904 г. Ал. Стефановъ съ нѣколко другари дохожда въ Демирхисарско. Малко преди това бѣше падналь убитъ въ с. Козица титулярниятъ войвода въ Демирхисарско. Георги Сугаревъ, който бѣше ревизоръ на четитѣ въ Битолско, Демирхисаръ, Ресенско и Крушовско преди да потегли за почивка въ България, остави Ал. Стефановъ временно да завежда Демирхисарско, по нѣмане на войвода, а другитѣ околии оставя да завежда Хр. Узуновъ. Азъ бѣхъ въ Леринско и Костурско. За презъ зимата 1905 год. Петъръ Ацевъ, който завеждаше Прилѣпско и Мариовско, замина на почивка въ България. Презъ априль 1905 год. Хр. Узуновъ падна убитъ въ с. Цѣръ. Павелъ Христовъ, който бѣше окр. ржководитель въ Битоля, бѣше подгоненъ отъ властитѣ и замина задграница. Азъ бѣхъ останалъ презъ цѣлото лѣто почти самъ въ окржга. Четитѣ съ слабъ контролъ се предадоха на своеаолия, кой каквото искаше това вършеше. Нѣкои войводи влѣзнаха въ конфликтъ съ окол. ржководни тѣла, други бѣха прекъснали всѣкакви врѣзки и бѣха почнали да действуватъ на своя глава. Това бѣше лѣтото 1905 год., както казахъ.

Оставихъ Леринско и Костурско и прехвърлихъ се поради по-голъма нужда въ ония околии, които сж на западъ отъ Битоля. Най-напредъ обиколихъ заедно съ Алексо Стефановъ Демирхисарско. Отъ Битол. ржководно тѣло съобщиха ми, че противъ Алексо Стефановъ въ Демирхисарско имало голѣмо оплакване отъ селянитѣ за нанасяне побой. Провѣрихъ. Оказа се, че той за нищожни работи наказвалъ селянитѣ и билъ ги съ каквото завърне. Селенитѣ ми казваха: „отъ единъ „Пиперка“ се отървахме, на другъ по-лошъ нагазихме“. Тѣ бѣха толкова изпоплашени отъ него, щото въ негово присѣствие не смѣха да се оплакватъ. Следъ като обиколихъ Ресенско, Охридско и Кичевско, стигнахъ въ Крушовско. Тамъ тогава пристигна Петъръ Юруковъ съ 13 д. четн. отъ България, изпратенъ отъ задграничнитѣ представители. поисканъ отъ окр. комитетъ за Крушовско, понеже тая околия бѣше останала безъ чети. Заедно съ Юруковъ бѣше пристигналъ и Павелъ Христовъ отъ България. Съ последния съвсемъ случайно се срещнахме въ Крушовско а не умишлено да гонимъ Ал. Стефановъ. Последниятъ самъ признава, че поради оплакванията на Демирхисарци—фурнаджии въ София, предъ представителитѣ на В. М. Р. О. противъ него изпратенъ билъ Ив. Алабака, за да го наказва, но понеже Алабака не успѣлъ, за сжщата цель сме отишли азъ и Павелъ Христовъ съ 13 души. Това е съвсемъ невѣрно. Моята чета се състоеше отъ 3—4 другари, а не отъ 13 души. Следъ срещата ни Петъръ Юруковъ остана въ Крушовско за войвода, а азъ и Павелъ Христовъ потеглихме заедно съ Алексо Стефановъ въ Демирхисарско. Тамъ съ Павелъ се съветвахме какво да се прави по повдигнатия отъ селянитѣ въпросъ противъ Ал. Стефановъ. Установихме се най-после въ интереса на самото дѣло да го премѣстимъ за войвода въ Гяватколъ, а на негово мѣсто да остане временно да завежда Демирхисарско неговия секретаръ Ташко Арсовъ. Едно, за да се успокои района и друго, съ премѣстванieto да се попълни една голѣма нужда отъ чета въ Гяватколъ. Още като бѣхме въ Доленичко азъ и Павелъ Христовъ му съобщихме нашето решение, като му се изтъкнаха всички съображения и нужди, които се налгаты отъ дѣлото. Алексо първоначално не отказа, съгласи се, само

каза дали неговитѣ другари ще искатъ да го последватъ въ тоя районъ. Азъ му казахъ: „Какъ нѣма да искатъ! Всѣки е длѣженъ да върви, дето иуждатъ го повиква, това не е съ искане и неискане“. Той видѣ, че това нѣма да му помогне и тайно придумва четницитѣ да не се съгласяватъ да отиватъ въ другъ районъ. Кой знае какъ имъ бѣ представилъ въпроса, и тѣ ни възражиха категорично, че не отиватъ въ другъ районъ. Повторно ги подканваме: „Ще заминете ли въ Гяватколъ, или не?“ Отговаря ни Алексо, че нищо противъ нѣма, стига другаритѣ му да сж съгласни, а предварително взелъ тѣхното съгласие да не отиватъ. Подбудилъ ги и тамъ намѣрилъ подпора. Обърнахъ се къмъ четницитѣ му съ думитѣ: „Който отъ васъ не е съгласенъ да замине и придружи войводата Алексо, да свали оржжието и да си иде у дома!“

Безъ да посочатъ никакви причини за тѣхното несъгласие, тѣ мълчатъ и само гледатъ право въ очитѣ, какво ще имъ каже Алексо. Нѣкои се подчинили и свалили оржжие. Тѣкмо се готвѣли и останалитѣ да изпълнятъ нашата заповѣдъ, Алексо, кой знае какво си е помислилъ, сигурно видѣлъ опасностъ за неговата глава, моментално отскочи на нѣколко крачки и обърна пушката срещу насъ. Ние просто останахме изненадани отъ тази постѣпка. Ни на умъ не ни е минавало самия него да обезоржжаваме и вързваме, както той си е внушилъ. Нашата мисль бѣше, ако тѣзи четници не желаятъ да вървятъ съ него въ Гяватколъ, да му дадѣхме други, стига той да бѣше се решилъ да изпълни нареждането, което бѣше продиктувано само отъ интереса на дѣлото. Това е самата истина, а не онова, което той си е представлявалъ. Той, както дигна пушката, така и позорно я свали и веднага се разкая за постѣпката и почна да се извинява. У насъ преодолѣ благодарумието — преустановихме заповѣдта. Оставихме го да отрече и следъ това направихме му остро мърмене за постѣпката, която извърши срещу своето началство. Само и само да не се отива до крайностъ, простихме му за извършеното безумие. Повърнахме обратно оржжието на обезоржженитѣ четници. Предоставихме самиятъ той да прецени своята постѣпка, да види и самъ се убеди, колко пакостна може да бжде за дѣлото една такава опърничавостъ както неговата. Само съ тоя слабъ мотивъ той се отбраняваше, като повтаряше: „Моятъ районъ е Демирхисарско и нищо друго.“ А защо не му се напускате тоя районъ? Защото бѣше най-добре организиранъ отъ други преди него войводи и защото тамъ той бѣше най-добре запазенъ отъ всѣкжде другаде. Следъ нѣкой день предрешенъ азъ заминахъ за Битоля по организац. работи, а не както казва Алексо, че той ни обезоржилъ двамата съ Павелъ и ни изпждилъ. Азъ и Павелъ Христовъ бѣхме избрани отъ окржга за делегати въ общия конгресъ, който стана въ Рилския манастиръ презъ октом. 1905 г. Предстоеше ни отпѣтуване. Преди да се раздѣлимъ съ Алексо, припомнихме му да изпълни на всѣка цена нашето решение, т. с. да замине за Гяватколъ, иначе ще бжде отговоренъ и сжденъ както за неподчинение, тъй и за противопоставяне съ оржжие срещу началството.

Изплашенъ още на другия день той оставилъ четата въ с. Лопатица и дохожда въ Битоля, безъ да го вика нѣкой. *Не случайно*, както казва, азъ съмъ го намѣрилъ въ квартирата, а той нарочно двиде да ме търси подъ дърво и камъкъ, за да

иска прошка и да се *изглади* нѣкакъ станалото недоразумение междѣ насъ. Съгласи се да замине въ Гяватколъ но замоли да му се позволи да обикаля и въ Долни Демирхисаръ. Това стана на 18 августъ ст. ст. 1905 г. въ Баиръ махала въ кѣщата на Ицо Тагаро, касапинъ. Никакво друго разпитване и разследване отъ началството нѣмаше, а само съ мое съдействие се изглади конфликта, който съществуваше, между него и Битол. окол. ржководно тѣло.

На 46 страница продължава да се изкривява истината: „Азъ въ моя районъ останахъ, а Георг. п. Христовъ отиде въ Леринско. Съ неговото пристигане всички Лерински войводи започнали да се каратъ по между си: Пандилъ Шишковъ, Кръсте Лшондевъ, Дзоле и Наце Лерински всички се изпокараха. Георг. п. Христовъ остана въ Леринско и вече не стѣпна въ моя районъ. Въ тази караница загина Наце Лерински; уби го, ако не ме лѣже паметта, Илия Которкинъ по заповѣдъ на Георг. п. Христовъ..... Въ Битолския окр. нелегаленъ к-тъ влезнаха Георг. п. Христовъ, Павелъ Христовъ и Пандо Кляшевъ. Единъ день получавамъ азъ отъ окръжния нелегаленъ к-тъ писмо, въ което казваше: „Алексо да се пазишъ отъ Крушовския войвова Блаже Кръстевъ Биринчето, той се готви да те убива! А едновременно съ това писва на Блаже Биринчето, като му казва да се пази, че Алексо ще го убие. Чаулевъ бѣше получилъ сжщо таково писмо, съ което му съобщава да се пази отъ менъ, защото живота му висѣлъ на косъмъ“.

И тѣй, следъ като се раздѣлихме съ Алексо, азъ не отидохъ въ Леринско, както той казва, а заминахъ за конгреса. Въ Леринско тогава бѣха войводи Пандилъ Шишковъ, Тане Горничевски и Леко Джорлевъ, а другитѣ, за които споменава той, бѣха четници, а не войводи. Тогава нѣмаше никакви караници между войводитѣ. Онова, за което разправя Алексо, се отнася за времето, когато азъ бѣхъ въ София, а не въ Леринско. Когато Наце е убитъ, а това е презъ 1907 г., азъ бѣхъ въ София. Най-добре за това може да каже Илия Которкинъ, кой му заповѣда да убие Наце и защо. Той знае кой му бѣше войводата. Сжщо това може да се провѣри и удостовѣри отъ живи бивши четници въ Леринско. Тогава войвода бѣше и Пеце Неволанчето, четникъ Илия Стояновъ — Италянчето и много др. Презъ 1907 год. азъ не съмъ билъ членъ въ окръжния нелегаленъ к-тъ, именно тогава, когато Алексо е получилъ нѣкакво писмо отъ окр. к-тъ въ Битоля. По това време азъ бѣхъ въ София на частна работа, а не чл. на окр. к-тъ.

На стр. 74 продължава: „Преди обявяването на балканската война Тодоръ Александровъ ме повика и ми съобщи да се готвя, защото наскоро щѣло да има война съ Турция. Образувахме чети и съ други такива трѣгнахме за Македония. Георги п. Христовъ съ 2-3-ма души другари, а пѣкъ Павелъ Христовъ бѣше самъ. Георг. п. Христовъ и Павелъ Христовъ надумватъ моя секретаръ Дим. Пенджерковъ да ме напуснелъ, защото съмъ лошъ човѣкъ и защото щѣлъ съмъ да го убия веднага щомъ като се раздѣлимъ съ тѣхъ. Тѣ щѣли да ходятъ въ Леринско. Като чулъ това моя секретаръ се разкая и се върна, като се извиняваше, че не могѣлъ да ходи. Секретаръ ми стана Славчо Пирчевъ“. Ето и други неистини:

Презъ балканската война, собствено въ време на обявяването, Т. Александровъ бѣше вътрѣ. Ал. Стефановъ казва, че Александровъ и Протогеровъ му дали откритъ листъ. Нищо подобно. Казва, че азъ съмъ билъ съ двама трима другари, когато имахъ 7 д. четници и тѣ сж: Насто отъ с. Поешово, Иванчо Лазаровъ, опинчаро, Унчо отъ с. Гопеши, Георги Шишковъ, Пеце Касапчето, Михаилъ Мечето и Тодоръ Янкуловъ, все Битолчани. Сдружихме се съ него не за да ни води, а за по-практично пропитуване за Битолско и за по-скоро заемане на районитѣ. Отъ кжде на кжде азъ и Павелъ Христовъ ще придумваме неговия секретаръ Дим. Пенджерковъ да го напустнелъ при минаване границата? И то защо? Нека се запита Славчо Пирчевъ защо се отнесе неприязнено спрѣмо Пенджерковъ и по чия заповѣдъ направи това? Пенджерковъ се върна отъ границата главно отъ това, че му се видѣ тежъкъ и непоносимъ четнишкиятъ животъ на който той не бѣше свикналъ. Това е истината. На стр. 88 пише: „Следъ смъртта на Димко Могилчето азъ станахъ окол. войвода въ Битол. Демирхисаръ презъ 1905 г. — Не е вѣрно. Димко Могилчето е убитъ по кжсно презъ 1907 г. въ с. Нопшалъ. Миланъ Матовъ може да удостовѣри.

На стр. 95 продължава: „Противъ Блаже Биринчето особено агитираше Наумъ Томалевски отъ гр. Крушово. Билъ е простъ, а въ града сж имали по-учени хора, които да заематъ това мѣсто... Наумъ Томалевски постоянно създаваше крамоли въ четата на Блаже“. Ето още една не истина между многото. Томалевски презъ това време не е билъ въ Крушово, а е билъ учителъ въ България. Балканската война, зная положително, го завари въ Кюстендилъ като такъвъ.

Г. п. Хр-въ

Положението

Тоя пжтъ нѣма смисълъ да се спира вниманието на читателитѣ ни на каквито и да сж други събития по свѣта, освенъ на събитията, което стана презъ последнитѣ седмици въ срѣдна Европа и което въ свѣтовния печатъ бѣ отбѣлзвано като „Чехословашка криза“.

Германски войски завзеха судетскитѣ области въ Чехословакия съ едно по-вече отъ три милионно нѣмско население, присѣдиниха ги къмъ Германия, и по тоя начинъ чувствително накрѣниха държавната територия на Чехословакия.

Следъ тѣхъ и Полша завзе съ свои войски една частъ отъ Чехословашката територия, наречена Тешенска Силезия, населена съ полско население.

Това сж свършени факти вече.

Естествено бѣ Германия да иска да прибере подъ германско държавно знаме всички нѣмци живущи въ чужди държави. Сжщото трѣбва да се каже и за Полша. И присъ-

единяването на доскоро живущитѣ въ Чехословакия нѣмци къмъ Германия, както и на доскоро живущитѣ въ Чехословакия поляци къмъ Полша не съдържа въ себе си въ сжщность нищо за очудване.

За очудване е, обаче, и заслужава особения ни интересъ обстоятелството, че изобщо, въ този исторически моментъ, това естествено стремление на нѣмското и на полското малцинство въ Чехословакия за присѣдиняване къмъ майката-отечество можа да бжде осжществено въ такава радикална форма.

Познати сж вече на всички, отъ подробнитѣ сведения, които телеграмитѣ и статиитѣ въ всѣкидневния печатъ даваха непрекъснато и изобилно презъ всичкото време на Чехословашката криза, драматичнитѣ перипетии на тая криза, която действително е най-значителното събитие отъ свѣтовната война насамъ, по-значително дори отъ кървавата истинска трагедия и отъ военния японо-китайски конфликтъ.

Значението на чехословашката криза е политическо и по своите отражения има общоевропейски характер.

Защо? — Защото тъкмо съ разпадането на създадената от Версайския и другите договори за мир Чехословакия, разпадна едно дѣло, създадено по системата на тия договори, което значи, че самата тая система вече почва да се руши и да се разпада. Вестник „Тан“ в един от своите броеве, излъзъл след като германските войски започнаха да завземат отстъпнените на Германия, вече и съ съгласието на самата Чехословакия, судетски области, писа изрично, че съ това системата, установена въ Европа съ парижките договори за мир, е вече рухнала. Това го каза най-мѣрдованият, особено по политическите въпроси от международен характер, в. „Тан“, отразяващ политическите схващания на близки до френското министерство на външните работи срѣди — на срѣдитѣ въ тая Франция, която бѣ главната сила измежду тия, които изработиха преди двадесет години рушащата се вече система на международен живот въ Европа.

Да би казалъ нѣкой преди два-три месеца само, че в. „Тан“ ще пише такова нѣщо, всички бихме го смѣтали най-малко за човѣкъ много слабо осведоменъ по международните въпроси и извънредно наивенъ политикъ изобщо.

Това показва първо, — колко бързо и съ колко малко предвидимъ ходъ се развиватъ европейските събития отъ известно време насамъ и второ — какъвъ голѣмъ обратъ е настѣпилъ въ европейския международенъ животъ съ преобразуването на Чехословашката държава.

Въ Берхтесгаденъ и скоро следъ това въ Мюнхенъ станаха четири много важни нѣща: 1. — Нанесе се ударъ и се тури начало на разнебитване на установената международна политическа система, установена въ Европа съ парижките договори за миръ; 2. — Нанесе се последниятъ съкрушителенъ ударъ на Обществото на народитѣ, понеже му се отне единичката смислена останала му задача — да доведе до разрешаване на въпроса за защита на народностните малцинства въ разнитѣ държави, — като се пристѣпи къмъ радикално разрешение на тоя въпросъ въ типичната малцинствена държава Чехословакия; 3. — удари се дълбоко въ сърдцето идеата за всеобщо уреждане, чрезъ международна централа, каквото представляваше Обществото на Народитѣ на европейските и дори на свѣтовните работи и 4. фактически, ако не още формално, се разслабиха и може би вече се обезсмислиха съюзитѣ между Съветска Русия, отъ една страна, и Франция и Чехословакия, — отъ друга.

Днесъ Чехословакия отъ 1918 година вече не съществува. Сега имаме Бохемия, Моравия и Словакия, понастоящемъ намиращи се въ процесъ на териториално и политическо оформяване при идеата за една, нова вече (при нови граници и съ ново вътрешно политическо устройство) държава, кждето отъ сега нататъкъ има да се установяватъ окончателно и да се развиватъ взаимоотношенията главно между чехи и словаци, — последнитѣ вече добили една твърде широка автономностъ въ рамките на днешната обща Чехословашка държава.

Забележителното въ тази промѣна, която стана съ Чехословакия е, че тя се извърши въ името на принципа за даване право на народнитѣ сили да опредѣлятъ политическата си сѣдба, сами да разполагатъ съ себе си. Този принципъ бѣ провъзгласенъ отъ странитѣ, които спечелиха победата въ Свѣтовната война, той бѣ, обаче, най-ярко изтъкнатъ при приключването на войната, когато и нашитѣ войници, които бранѣха България и общобългарските интереси по бойнитѣ полета, повѣрваха, че той ще бѣде осъщественъ и понеже българскиятъ народъ се вдигна съ оръжие и взе участие въ войната само въ името на това право на народитѣ да разполагатъ съ себе си, се поддадоха на мисълта, че е, въ такъвъ случай безполезно да се продължава повече въоръжената борба.

Свѣтътъ, горчиво се излъга. Наистина, при прекрояването на европейската карта следъ свършването на войната, този принципъ донѣкъде бѣ спасенъ за нѣкои народи, но за други — той не само че не бѣ приложенъ, но и бѣ нарушенъ, тамъ дето той си действуваше до тогава.

Цѣли двадесет години Обществото на Народитѣ, на което бѣха прехвърлени гаранциитѣ и грижитѣ за прилагане на този принципъ тамъ, кждето той още не бѣ приложенъ, получаваше купища искания, протести, изложения и документи въ подкрепа на исканията за застъпничество за обезпечаване на нарушавани договорно поети отъ разни държави, участващи като членове на това Общество на Народитѣ,

задѣлжения спрѣмо тѣхни малцинства, но все нищо не излизаше отъ това. Въ туй време заинтересувани държави, които имаха въ границитѣ си многобройни чужди етнически групи вземаха крайни мѣрки да унищожаватъ по нѣкакъвъ начинъ (изпѣждане, политически и стопански гнетъ, претопяване и прочее) националнитѣ малцинства. Начело на това, може да се нарече, движение бѣ застанала Чехословакия, съ нейния идеологъ за асимилация на чуждонароднитѣ елементи г. Бенешъ, тѣй като тая държава имаше въ предѣлитѣ си най-много и мѣчно унищожими другородни групи.

Не стигаше това: образуваха се съюзи, за да могатъ съ общи усилия, задръжно да постигнатъ тая целъ: унищожаване волята на народностните малцинства за политическо самоопредѣление. Известенъ е и ще остане паметенъ въ историята (историята му почва вече отъ тая година) съюзътъ, нареченъ „Малко съглашение“. Той бѣ рожба на страха у победителитѣ отъ срѣдна Европа и Балканитѣ отъ едно евентуално отнемане отъ страна на оцетенитѣ следъ войната държави на придобивките имъ, въ територии и население отъ чуждѣ произходъ и още — на желанието на тритѣ държави, които съставляваха „Малкото съглашение“, съ всички сили и срѣдства да запазятъ непромѣнени границитѣ и политическите условия въ следвоенна Европа и по-специално границитѣ и политическото статукво въ странитѣ, на които дължатъ на завзети тѣхни територии и население.

На чело на това съглашение бѣ Чехословакия. Дълго време то бѣ наистина една доста голѣма политическа и военна сила, на която Франция — великата сила, стояща на сѣщата опозиция, както „Малкото съглашение“ — доста много се надѣваше за подкрѣпа въ случай на нови сериозни международни усложнения.

Такива усложнения настѣпиха съ присѣдиняването на Австрия къмъ Германия. Но още по-сериозно и по-бързо засягащо френската система на съюзи за запазване на статуквото усложнение настѣпи неотдавна, когато самата Чехословакия, предна сила на „Малкото съглашение“, трѣбваше да понесе удара, съ който се разбиваше въ най-чувствителното ѣ мѣсто тази следвоенна система на съюзи за запазване на статуквото. И го понесе безъ да се поставятъ въ действие каквито и да било сили отъ страна на съюзницитѣ на Прага за защита на Чехословакия въ изпълнение на постановленията на договоритѣ, които тя бѣ сключила съ Югославия и Ромѣния (отъ „Малкото съглашение“) и съ Франция и Съветска Русия.

Съ откъсването на судетските области и на Тешенската областъ отъ Чехословкия и присѣдиняването имъ съответно къмъ Германия и къмъ Полша съюзътъ „Малкото съглашение“ падна безжизненъ и премина вече въ историята изцѣло и завинаги. безвъзвратно. Заедно съ него изчезна и упорито поддържаната легенда за ненарушимостта на договорнитѣ постановления, или по-право — за това, че една промѣна отъ рода на тая, която стана въ Чехословакия автоматически щѣла да хвърли Европа въ нови кървопротия.

По-важното, обаче, въ случая е, че съ рухването на единъ отъ договоритѣ за миръ не само че не стана нѣщо лошо въ Европа, но — обратно: приложи се, за първи пѣтъ, следъ като бѣ така тържествено и навремето измамливо провъзгласенъ къмъ края на Свѣтовната война, принципътъ за самоопредѣление на народитѣ. И го приложиха тия, които не го бѣха провъзгласили.

Рухна, прочее, и единъ международенъ фалшъ, за да възкрѣсне надъ развалинитѣ му надеждата и вѣрата въ възтържествуването на една, двадесет години жестоко тъпкана правда, правдата на потиснатитѣ народностни малцинства.

Тя заговори ясно, категорично, високо отъ судетските върхове, отъ брѣга на реката Олза, отъ Братислава и отъ прикарпатските долини. Неинъ глашатаятъ стана и стариятъ държавникъ отъ брѣговетѣ на Темза г. Чембърлейнъ — да не говоримъ за двамата неуморими борци за събаряне на договорнитѣ постройки отъ Парижъ и околноститѣ му г. г. Мусолини и Хитлеръ. Чу се дзвекъ и на оръжия, но тоя пѣтъ не за потѣпкване на тая правда, а за защитата и възкресяването ѣ.

Тя е вече живота, тя владѣе днесъ умовѣтъ на дължъ и ширъ по Европа. Никакъ не ще бѣде чудно, ако въ предстоящитѣ месеци трѣгнатъ отъ голѣмитѣ столици държавници да се събиратъ за обсъждания, съ папки, прикѣтали между корицитѣ си данни и аргументи въ полза на едно повсемѣстно канонизиране на тая правда.

Ние се посрещнемъ ли достѣйно такъвъ единъ часъ?

СЪОБЩЕНИЕ

Р. Т. Илинденска организация съобщава, че отъ 19 октом-
врий н. г. досегашниятъ инкасаторъ Михаилъ Пановъ престава
да бжде такъвъ и всички суми броени нему следъ тази дата
не ангажиратъ организацията.

Р. Т. ИЛИНДЕНСКА ОРГАНИЗАЦИЯ

ПРОТИВЪ МОЛЦИТЪ имате само едно сигурно и ефикасно сръдство **АНТИМИТЪ ФЛАЙ-ТОКСЪ**

Искайте двойната синя кутия съ надписъ:
„ANTIMITE FLY-TOX“

[Всѣка кутия струва 10 лева

ОРИГИНАЛНИЯ ФЛАЙ-ТОКСЪ се продава
само въ сини запечатани кутии, които но-
сятъ надписъ:

„FLY-TOX“

За наливно искайте да Ви се отлива само отъ голѣмъ
бидонъ снабденъ съ специалната патентъ наливачка.

ПОМПИТЪ съ надписъ „FLY-TOX“ сж най-иконо-
мични, солидни и даватъ най-ситна струя — облакъ, съ
която се постигатъ желанитъ резултати.

Депозитъ „ТЕМЕЛЪ“ А. Д. — София.

Ул. „Веслецъ“ № 6. Тел. 2-33-67, 2-26-35

Печатница „Пиринъ“, Екзаръ Иосифъ, 38 — София. Тел. 2-40-12